

Delen van alle terreintypen laten staan en delen van alle terreintypen maaien.

> Het doel van maaien is meestal het tegengaan van de verbossing en de verrijking remmen. De meeste beheerders laten daarom natuurgrasland een keer per jaar, in augustus of september, bijna in zijn geheel maaien. Vanuit botanisch perspectief is dit te begrijpen. Veel planten hebben immers hun zaad dan al wel laten vallen. Maar planten als blauwe knoop, stijve ogentroost, klokjesgentiaan en parnassia zitten in die maanden nog vol met zaad. Klavers en composieten kunnen nog heel lang bloeien als ze niet gemaaid worden aan het eind van de zomer en zijn zelfs in november nog belangrijk voor zweefvliegen, vlinders en bijen. Voor vogels, amfibieën en zoogdieren is na augustus overstaande vegetatie van groot belang voor voedsel en dekking. Het is niet zo heel vreemd dat we in deze maanden maaien. Bloemrijke graslanden waren honderd jaar geleden meestal hooilandjes van boeren en werden in augustus of september gemaaid. Het is logisch dat bij het streven naar bloemrijkdom dan een dergelijk beheer wordt voortgezet. Maar een dergelijk beheer is iets van de laatste 2000 jaar. In de tijd die daaraan voorafging zijn alle planten- en diersoorten geëvolueerd in interactie met grote grazers. De natuur heeft zich dus oorspronkelijk ingesteld op planten die geregeld afgegeten worden. Sommige delen werden bijna dagelijks afgegrasd, sommige delen eens in de zoveel weken en andere delen niet of nauwelijks. Met deze variatie zijn flora en fauna geëvolueerd. Om op een vergelijkbare manier te beheren, zou je dus frequenter dan 1 maal per jaar moeten maaien. Ik stel daarom dan ook een andere benadering voor het maai-beheer voor: kleinschaliger en vaker. Maaien blijft een zwakke imitatie van grazen. Een grazer eet bijvoorbeeld graag de bloemen van een orchidee terwijl we een orchidee bij maai-beheer juist bevoordelen, door niet voor de zaadval te maaien. De huidige begrazing, vaak met hoge dichtheden en stabiele aantallen, is op haar beurt een zwakke versie van natuurlijke begrazing voordat de mens haar stempel drukte.

foto's Mekelologisch Beheer

Kleinschalig maai-beheer maakt grasland soortenrijker

In veel bermen en natuurterreinen is het gebruikelijk om grootschalig te maaien. Dat is begrijpelijk: het is gemakkelijk aan te besteden, uit te voeren en te controleren. Maar helaas is een grootschalige aanpak niet goed voor alle plant- en diersoorten. Doorgaans vindt het natuurmaaien in augustus of september plaats. Dat doet denken aan de tijd dat er vroeger hooi werd gewonnen. Het tijdstip van maaien zou veel beter kunnen.

— Jaap Mekel (Mekelologisch Beheer)

Kleinschalig

In de jaren zeventig keken beheerders vooral naar bloemrijkdom. Tegenwoordig kijken we naar het bieden van nectar. De nectar-index als waardering van een berm is hier een uiting van. Leuk voor vlinders maar voor bijvoorbeeld veel bijen is nectar minder belemmerend om een locatie geschikt te maken voor voortplanting. Van de 360 bijensoorten in Nederland zijn er 80 stuifmeel-specialist. Voor deze soorten is het van belang dat de specifieke plantensoorten blijven staan, zoals grote wederik, boterbloem of kattenstaart. Wanneer je als beheerder veel soorten een leefplek wil bieden in een grazige vegetatie, zou je van zo veel mogelijk soorten moeten weten wat hun 'levensvoorwaarden' zijn. Dat kun je uiteraard niet van alle soorten weten dus als je zoveel

mogelijk soorten een plaats wil bieden, zal dat moeten resulteren in heel veel afwisseling in de vegetatie. Voor veel fauna biedt een kleinschalig patroon alleen al de kans om de gewenste opwarming in luwte of juist schaduw te vinden. Met name reptielen hebben grote behoefte aan structuurvariatie.

Ik heb inmiddels dertig jaar ervaring met een zelfontwikkelde methode van kleinschalig maaibeheer, tegenwoordig vooral in Friesland en Drenthe maar voorheen ook rond Deventer en in Noord-Holland. Zandgronden in stedelijk gebied, snelweg bermen in agrarisch gebied, veengronden, kleigronden en alles zowel nat als droog. Bij alle maaibeurten, ik doe er drie per terrein per jaar, probeer ik van alle verschillende terreintypen delen te maaien én delen te laten overstaan. Ik maai zoveel mogelijk met allerlei typen gradiënten mee. Zo maai ik in terreinen met waterpartijen bij elke maaibeurt ook een stuk onder water, tot 30 cm diepte. Ik laat delen staan die de hele dag in de zon staan, die de hele dag in de schaduw blijven en delen die alleen ochtendzon krijgen of juist alleen avondzon. Op rijkere delen laat ik stukken staan, maar ook op schralere delen, droge stukken, natte stukken, enzovoort. Dit alles geeft een kleinschalige lappendeken van gemaaide en niet-gemaaide delen. Bij langdurig beheer zie ik zelf de soortenrijkdom toenemen

Kattenstaart en grote wederik voor stuifmeelspecialisten laten staan.
Nummer 1 is gemaaid in april.
Nummer 2 is gemaaid in juli.
Nummer 3 is gemaaid in september

maar ook specialisten op het gebied van bijen, dag- en nachtvlinders en vogels zien de positieve resultaten.

In zijn algemeenheid maai ik vooral planten die er veel staan en spaar ik wat er weinig is. Een redelijke plantenkennis is daarvoor wel nodig. Door te weten welke plantensoorten van belang zijn voor bijvoorbeeld (nacht)vlinders als waardplant of voor stuifmeelspecialisten als stuifmeelbron, kan ik goed rekening houden met deze soorten in mijn beheer. Helaas weet ik niet van alle soorten welke planten of structuren ze nodig hebben. Maar doordat ik van elk terreintype delen laat staan, geef ik alle soorten leefruimte, ook al ken ik veel van deze soorten niet, laat staan hun ecologie. Door dit kleinschalige beheer ontstaan veel slingerende randen, overgangen van hoge naar lage vegetatie. Dat schept een grote variatie aan micro-klimaatjes. Het biedt ook goede leefomstandigheden voor bijensoorten die de vliegafstand van hun nest naar nectar- en stuifmeelbron graag beperken tot 25 meter. Die beperkte afstand tussen nest en voedsel is van wezenlijk belang voor een solitaire bij. Wanneer een bij zich maximaal moet inspannen om voedsel te verzamelen, zal ze minder eitjes kunnen leggen en het nest minder goed kunnen beschermen. Ik maai meestal met een 1-assige trekker met vingerbalk. Voor grotere terreinen huur ik een trekker met chauffeur. Door in de cabine mee te rijden, kan ik goed bepalen welke delen blijven staan.

Maaitijden

In plaats van één volveldse maaironde pas ik dus

Voedingsstoffen afvoeren

Ik veronderstelde dat ik bij maaien in het voorjaar op zijn minst net zoveel voedingsstoffen afvoer als bij maaien in de nazomer. In september 2019 heb ik een kruidenrijk grasland gemaaid. Daarvan heb ik in april 2020 op een locatie van 1 m² een mengmonster genomen en laten onderzoeken. In september heb ik de direct naastgelegen 1 m² (dat jaar voor het eerst) gemaaid en hier een mengmonster van genomen. Uit het onderzoek bleek dat er per m² meer voedingsstoffen afgevoerd worden bij maaien in april dan bij maaien in september. Het is een erg kleine steekproef maar ik overweeg nu om in het voorjaar meer te maaien dan 50 procent en in het najaar minder dan 50 procent.

drie selectieve maairondes toe. Die vallen globaal in april, juli en september.

September

Mijn streven is om in september niet meer dan 50 procent te maaien. Tijdens het maaien zie ik veel muizen en amfibieën zoeken naar een goed heenkomen voor zover ik ze niet ernstig beschadigd heb. Het is prachtig om in oktober terreindelen die zijn blijven staan, vol te zien hangen met allerlei spinsels met dauw. Die spinsels zie ik niet in terreinen die grootschalig gemaaid zijn in augustus of september. Ik weet weinig van spin-

nen maar ik denk daaruit te kunnen afleiden dat kleinschalig laten overstaan van flinke delen van de vegetatie, gunstig is voor allerlei spinnensoorten. De niet-gemaaide vegetatie is heel belangrijk voor vogels die er tot in het voorjaar zaden, ongewervelden en muizen vinden. Veel insecten zijn in het najaar afhankelijk van de bloemen die dan nog bloeien. Alleen dan kunnen ze in het voorjaar weer een goede start maken. Ook voor amfibieën, reptielen en kleine zoogdieren is overstaande vegetatie na augustus erg belangrijk.

April

In april maai ik weer. De delen die ik in september heb laten overstaan, zijn goed herkenbaar. Hiervan maai ik grote delen, maar niet alles. Ongeveer 50 procent blijft ongemaaid. In deze tijd zitten amfibieën in de voortplantingsbiotoop, het water, en hebben dan dus geen last van het maaien. Ook delen waar riet op land staat, maai ik zo min mogelijk. Het jaar hiervoor heeft de halmvlieg gelegenheid gehad om gallen te maken in dit riet. Als ik het riet nog langer laat staan, kan in volgende jaren de rietmaskerbij gebruik van maken van die gallen. Ik laat ook nu weer vooral bloeiende planten staan zoals ereprijs voor de ereprijszandbij en rode klaver voor hommels. De delen die ik wel maai, krijgen veel licht op de bodem. Dat is gunstig voor de ontwikkeling van allerlei kiemplanten van kruiden. Op veel plaatsen die ik in september gemaaid heb, staat in april namelijk een 20 cm hoge grasmat, die voor veel kiemplanten ondoordringbaar is. Maaien in april opent deze verstikkende grasmat.

Een nadeel van maaien in april is dat ik dan broedende vogels verstoort. Dat voorkom ik door goed te kijken waar de nesten zijn en daar om heen te maaien. Bij bermen speelt dit probleem nauwelijks omdat hier weinig vogels broeden.

In het vroege voorjaar zoeken insecten nectar en stuifmeel vooral in struiken als wilgen en sleedoorn. Maaien in deze tijd heeft geen nadeel in de beschikbaarheid van deze struiken.

Juli

In juli maai ik weer. Dit is een heel lastige maaibeurt. Er is volop bloei, maar nog nauwelijks rijp zaad. Een belangrijk effect van deze maaibeurt is dat veel kruiden opnieuw gaan bloeien in oktober/november. Dat is niet alleen mooi om te zien, maar ook enorm belangrijk voor veel insecten die in het najaar vliegen. Bij deze maaibeurt maai ik juist stukjes met kruiden die goed tot herbloei kunnen komen zoals wilde peen, knoopkruid en klavers. Meestal maai ik dan niet meer dan 25 procent. Omdat in juli het grootste deel van het zaad van ratelaar is gevallen, maai ik ook delen waar veel ratelaar staat. Dit is ook de maaibeurt waarin ik sleedoornopslag maai. In april kunnen er nog rupsen van de sleedoornpage op de opslag zitten, in het najaar eitjes. In juli breng je weinig schade aan met maaien. De vlinders vliegen misschien net of ze zitten nog als pop, minder kwetsbaar, in het strooisel. Doordat ik van elk terreintype delen laat staan en slechts 25 procent maai, blijft er uiteraard ook ratelaar en sleedoornopslag staan. Dat is ook nodig omdat er vast soorten zijn die juist de zaadstengels van ratelaar benutten.

Ik probeer zoveel mogelijk op hetzelfde ontwikkelingsstadium te maaien. Daarvoor maak ik gebruik van indicatorsoorten. Mijn eerste maaibeurt zou ik bijvoorbeeld elk jaar op 1 mei kunnen beginnen maar ik start als de brem voor 80 procent bloeit, de tweede maaibeurt start ik als de ratelaar zijn meeste zaad heeft laten vallen en de laatste beurt als de blauwe knoop het eerste zaad rijp heeft. Van jaar tot jaar zit er op deze manier soms een maand verschil in aanvang van een maaibeurt. Een nat, koud voorjaar kan bijvoorbeeld een fors uitstel opleveren. Iedereen kan in zijn eigen gebied zijn eigen indicatorsoorten kiezen. Waarschijnlijk zijn er soorten die ik met deze drie maaitijdstippen structureel benadeel omdat ze precies dan in een levensfase zitten waarin ze kwetsbaar zijn voor maaien. Doordat ik steeds grote delen laat staan zal dit nog wel meevallen. Door steeds op hetzelfde moment te maaien, benadeel ik steeds dezelfde soorten, en creëer ik een levensgemeenschap die met dit beheer

om kan gaan. Planten- en diersoorten kijken niet naar de kalender. Maar ik benadeel op deze manier veel minder soorten dan het beheer dat volgens traditionele maaischema's werkt.

Verschillen met gangbaar beheer

Het hier beschreven beheer wijkt sterk af van gangbaar beheer, sinusbeheer of kleurkeurbeheer. Deze beheervormen geven wel structuurvariatie, maar houden te weinig rekening met alle gradiënten en verschillen in terreinomstandigheden of flora. Soms wordt een dijk gefaseerd gemaaid door de ene maaibeurt de onderkant te maaien en de volgende keer de bovenkant, haaks op het talud. De omstandigheden onderaan en bovenaan de dijk kunnen verschillen. Het kan onderaan vochtiger zijn. Zelfs als er dezelfde plantensoorten staan, kan het nog verschil uitmaken. Planten die vochtiger staan kunnen meer nectar bevatten. Voor de flora en fauna is het dus beter om stroken van boven naar beneden te maaien, met de gradient mee. Evenmin is het voldoende om bij sloten eerst de ene oever te maaien en een poos later de andere. De expositie verschilt, en vaak ook het naastliggend landgebruik. Dit kan grote verschillen in vegetatie van de twee oevers geven. Kleinschalig maaien zoals ik voorsta, geeft veel meer individuen en soorten een goede kans op overleving en voortplanting. Het vraagt echter ook meer ecologische kennis en inzet van de uitvoerenden. Wanneer we behoud van biodiversiteit serieus nemen, kunnen en mogen we beheer niet meer overlaten aan mensen die wel een trekker kunnen bedienen maar niet beschikken over kennis van en liefde voor de flora en fauna. Maaien omwille van biodiversiteit is een moeilijk vak. We moeten zien dat we mensen op de trekker krijgen die dit vak beheersen.

Kosten

Mijn ervaring is dat het kleinschalig maaien 20 procent meer tijd kost. Het is immers minder efficiënt om drie keer naar een terrein toe te gaan om te maaien. Maar er zijn veel terreinen waar het maai- en ruimwerk niet in een dag af komt. Wanneer je dus toch drie dagen naar een terrein toe moet om het werk af te krijgen, kun je tussen die werkdagen ook wel enkele maanden wat anders gaan doen. Er wordt in drie maaibeurten niet meer gewas afgevoerd dan bij alles in een keer maaien. Deze kosten worden dus niet hoger. Bij twee van de drie werkgangen (maaien, harken, oprapen) is er een kostenverhoging van 20 procent. Er blijft jaarlijks een deel ongemaaid. Op deze manier worden de totale beheerkosten ongeveer 10 procent hoger. Het komt de biodiversiteit echter enorm ten goede. Wanneer vergroting van biodiversiteit het doel is, geeft kleinschalig beheer een beter resultaat dan andere genoemde beheervormen. De beheerder krijgt meer waar voor zijn geld.<

info@mekelologischbeheer.nl

